

ÇAŞTANİ BEY HİKÂYESİ*

Dr. Doğan KAYA

Hikâye, Orta Asya'da Baykal gölünün güneyinde VIII.-XII. Yüzyıllarda hüküm sürmüş olan Uygurlara aittir.

Uygurlar, kabul ettikleri Budizm dininin esaslarını, ahlakî telakkileri ortaya koyan birçok kitabı Türkçeye çevirmişlerdir. Bunlardan elimize ulaşan *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi*, *Altun Yaruk*, *Kuanşi im Puser*, *Türkische Turfantexte*, *Uigurica* ve *Türkçe Mani El Yazıları* gibi eserler, gerek dilbilim gerekse halk edebiyatı açısından kayda değer nitelikte kültür varlıklarımızdır. Altun Yaruk'ta Üç Prense Aç Bir Parsın Hikâyesi, *Türkische Turfantexte*'te Şeytan Atavaka'nın Burkan'a karşı yaptığı mücadele kayda değerdir. Adı geçen eserler içinde hikâye karakteri taşıyan en fazla eser bulunduran külliyat ise *Uigurica*'dır. Külliyatta yer alan hikâyeler *Çaştanî Bey Hikâyesi* (1945) ve Uygurca Üç Hikâye (*Maymunlar Beyi Hikâyesi*, *Padmavati Kızın Hikâyesi*, *Dantabali Bey*) (1946) olmak üzere iki ayrı kitap halinde yayımlanmıştır.

Çaştanî Bey Hikâyesini önce, *Prof. Friedrich Wilhelm Karl Müller*, Prof. Dr. Von le Coq'un transkripsiyonuna dayanarak tercüme etmiş, ancak çalışmasını bastırma imkânı bulamamıştır. Eseri, *Dr. Annemare Von Gabain* daha sonra ele geçen Budizmle ilgili yeni metinlerle zenginleştirerek *Uigurica IV-A* adıyla 1931'de yayımlanmıştır. Bu çalışmayı Türkçeye çeviren *S. Himran* ise, tercümesini, Türk Dil Kurumu yayınları arasından İstanbul'da 1945'te yayımlatma imkânı bulmuştur.

Hikâye önce *Sangadas* adlı biri tarafından Ugu-küşen dilinden Tohari diline, bu dilden de *Şilazin* adlı biri tarafından Türkçeye çevirilmiştir. Hikâyede, Budizm inancıyla kaleme alınmış diğer Uygur hikâyelerinde olduğu gibi yer yer eksik satırlar bulunmaktadır. Toplam satır sayısı 318'dir. Eser, Türk dili açısından önemli olduğu kadar, belli bir dönemdeki Türk inancını aksettirmesi ve ihtiva ettiği konunun verdiği mesajlar açısından da önemlidir. Hikâyede, ülkesi insanların

* Yayımlandığı yer. Doğan Kaya, *Halkbilim Araştırmaları*, İstanbul, 2002, Kitabevi yayınları, s. 681-683.

başına türlü hastalık ve musibetler getiren şeytanlara karşı, irfanı, yüksek ahlâkı ve benzersiz fazileti ile savaştan Çaçtani Bey'in mücadele, ızdırıp ve sabır örneği sergilenmiş ve sonunda Çaçtani Bey'in Nirvana'ya yükselmesine yer verilmiştir.

Hikâyenin özeti:

Çaçtani Bey, Uçayini'den kalkıp sağa sola doğru giderken yolda, insanların etini yiyen, kanını içen, bağırsaklarını vücutlarına saran şeytanlar görür. Bunlar korkunç benizleriyle, sert sesleriyle bağırarak, ellerinde üç dişli yaba ve bayrak tutarak, kapkara ulu yüksek dağ gibi vücutlarıyla, ateş rengi örgü saçlarını omuzlarına düşürüp zehirli yılanlarla vücutlarını süsleyip yürümektedirler. Çaçtani Bey, korkmadan onların arasına girer. Şeytanlar, çepeçevre etrafını kuşatıp kim onun olduğunu sorar. O da şehrinin halkını niçin yediklerini sorar ve kılıcını çekip onları ölümle tehdit eder. Şeytanlar, buna çok öfkelenip üzerine yürür. Çaçtani Bey, daha önce davranıp *Urumukha* adlı şeytanın saçını keser, tam başını keseceği sırada, onun kuvvetinden korkan şeytanlar aman diler. Çaçtani Bey onlara, ülkesindeki hastalığın sebebini sorar. Şeytanlar da bunun güneydeki, üç gözlü, ateş rengi saçlı, meşale alevli gibi gözbebekleri olan şeytandan kaynaklandığını söylerler. Çaçtani Bey, tekrar bunların üzerine saldırır. *Kalaşodara* adlı şeytanın saçını yakalar. Şeytanlar, tekrar aman diler. *Uru* ve *Agnikeşa* adlı iki kötü şeytana bağlı olduklarını, onları yenersen belâdan kurtulacağını söylerler. Saçını tuttuğu şeytanlardan biri yalvarır, canın rehin almasını, kendisinin *Duşta* adlı bir şeytana bağlı olduğunu söyler. Çaçtani Bey, onu aramaya gider. Duşta, Çaçtani Bey'i uzaktan görünce çok sevdiği suretine girerek arkasına düşer. Kendisini nerelere bırakıp gittiğini söyleyerek kandırmaya çalışırsa da ikna edemez. Tekrar şeytan suretiyle ayaklarına kapanır, ülkesindeki hastalıklara sebep olan *Trijata* adlı şeytanın olduğunu, kötülükleri o istediği için yaptığını söyler. Çaçtani Bey, onu aramaya giderken, kulağına bir şarkı gelir. Bunu kendisini kandırmak için *Trijata'nın* yaptığını anlamakta gecikmez. Onu yakalayıp saçlarını tutar. *Trijata* bağırır, pek çok şeytan etrafını çevirir. Bu arada tanrılar (*Ezrua*, *Kauşika*, *Kormuzta*, *Varuna*) ve Bodisatva Yaşomitra aralarında konuşur. Tanrı *Varuna*, sihirbazlar beyi adil *Kamarakta'yı* da Çaçtani Bey'i içinde içinde bulunduğu durumdan haberdar eder. Sözleri savaş alanında dahi duyulur. *Kormuzta*, tanrının oğlu *Çitravirya*, yayını eline

olarak Çaştani Bey'e yardıma gelir. O sırada deprem olur. Bodisatva *Maitreya* ve *Yaşomitra* da gökten inerler. *Maitreya*, *Yaşomitra*'ya, Çaştani Bey'in bu savaştan galip ayrılacağından emin olduğunu söyler. Çünkü, Çaştani Bey de *Bodisatva* soyundandır. Yüreğini elmas gibi kıymetlendirmiş, hep hayırlı işler işlemiş, iyilikte yorulmamış, ülkesi insanları için canını hiçe saymış, Bodisatvaları geride bırakmış birisidir. Yakında Çaştani Bey, güneş tanrı olarak yükselecek, üstteki tanrılara, alttaki insan ve şeytanlara egemen olacaktır. *Yaşomitra*, bunun üzerine *Maitreya*'ya, Çaştani Bey'ye yaklaşmasını, o kutlu mahluku görmesini teklif eder. Birlikte oraya giderler. Bunun üzerine şeytanlar, ağız, göz ve burunlarından ateş saçarlar, dişlerini gıcirtatıp avuçlarını yumarlar. *Satagiri*, *Haimavata*, *Pançika* ve diğer şeytanlar dağılırlar. Şehirdeki uğursuz hastalık yok olur, şeytanların sesleri bir daha işitilemez.

Çaştani Bey Hikâyesinden bir bölüm:

(151. ötrü *dušta atlg rakşas ertinü korkup* 152. *öz rakşas körkin ök ilig beg-nen* 153. *adakin-ta bağarın suna yatıp ince tip* 154. *tidi. Ulug ilig amtı mn sana sanlg* 155 *erür mn. Neteg yrıkasar anı bütürgeli* 156. *anuk turunmn. munta maru ay ı irak* 157. *ermez tariçanta atlg yavlak rakşas* 158. *bar.*

151. bunun üzerine Dušta adlı rakşasi ziyadesiyle korkup 152. öz rakşasi kılığıyla, han beyin 153. ayağına bağrını sunarak (=yüzü koyun) yatıp şöyle 154. dedi. "Ulu han, şimdi ben sana tabi 155. im. Her ne buyurursan onu yerine getirmeye 156. hazır duruyorum. Buradan ileri, çok uzak 157. değil, trijata adlı kötü (bir) rakşasi 158. var.)

Kaynakça:

MÜLER, F. W. K. / A. Von Gabain (1945); (Tercüme: S. Himran), *Çaştani Bey Hikâyesi*, İstanbul.

SAKAOĞLU, Saim (1973), *Gümüştane Masalları Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara.